

DR. ANTAL-LUNDSTRÖM ILONA¹
**FORRAI KATALIN ESZTÉTIKAI-ZENEI NEVELÉSI
ELVEITŐL A FEJLESZTŐ ZENEPEDAGÓGIÁIG**

Forrai Katalin

Az emlékév jó alkalom arra, hogy Forrai Katalin gyakorlatban végzett és ismert óvodapedagógiai munkáján túl bemutassuk a zenepedagógiai tudomány terén végzett sokoldalú tevékenységét, felidézhesük szakmai véleményét és hasznos tanácsait, melyek útmutatást adtak a korai zenei fejlesztés tovább élő eredményeihez vezető megoldásokhoz. Évtizedes közös munkánk emlékei és korhű elbeszélésem színesítheti a megemlékezéseket.

Emlékek, közös projektek

Amikor visszagondolok az eltelt évekre, az első személyes találkozásunk ideje és körülményei meghatározóak. 1968, az első Zenei Nevelési Konferencia Győrben egy korszak indítása volt, hatása évtizedekig tartott. A megtartott alkalmak közül különösen emlékszem a 1977 júniusára, mert akkor beszélgettünk utoljára Kardos Pállal és feleségével, valamint a 2017-es májusára, amikor a konferencia megnyitó és értékelő előadást is én tartottam.

1968-ban Forrai Katalin vezette azt a szekciót, amelyben egy tapasztaltabb győri kolléganőnk tartott nagyon értékes órát az osztályával. Egy fiatal budapesti kolléganő bírálatában csak negatívumokat felidézve megalázó módon beszélt a

¹ Dr. Antal-Lundström Ilona a zenepedagógia professzor, tudományos kutató.

[Dr. Antal Lundström Ilona](#)

bemutatóról, ami engem a bemutatót tartó kolléga védelmére ösztönzött, és jelentkeztem, hogy szakmailag értékeljem a sok pozitív élményt és a sikeres óravezetést. Forrai Katalin megköszönte a kellemetlen helyzetet megoldó hozzászólásomat és attól kezdve többször találkoztunk.

Szakmai biztonságomnak háttere a Miskolcon kapott alapos módszertani tudásom volt, amit dr. Friedrich Józsefné, Iza néninek köszönhettem. A kiváló pedagógus Ádám Jenőtől közvetlenül tanulta és vette át a módszert, tudásával sok hozzám hasonló tanárjelöltnek adott biztos szakmai indítást a kisgyermekkori zenepedagógiai tapasztalataival. Munkáját Szőnyi Erzsébet is elismerte, tanítványaival részt vettek a mi módszertani óránkon. Friedrichné Iza néni módszertani tudása és következetessége fogalommá vált. Nyugdíjazása után Bonnban tanított és munkájából hazatérve Budapesten lakott.

A tanulmányúton tartózkodó Lois Choksy több alkalommal jegyzetelt nála a *The Kodály Method* című könyve megírása előtt, mert azt mondta, hogy „ott találta meg az igazi módszert”. Ezt utolsó látogatásomon mesélt el Iza néni, kissé büszkélkedve. Gyermekei kitűnő zenészek lettek: Ádám kürtművész és az LFZE docense, Ági ismert zongoraművész Svédországban.

1958-ban az kitüntetéses érettségim ellenére nem jelentkeztem a LFZ-re családi okok miatt. Diplomám megszerzése után Pálházára, egy 750 lelkes faluba kerültem bányamérnök feleségként, innen Mádra helyezték át férjemet. 1964-től ott éltünk és ott kezdtem tanítani. 1972-től, férjem ciprusi megbízása miatt, több éves szerződéssel a családnak a szigeten volt, amikor az un. Makariosz-háború kitört és el kellett hagynunk a szigetet. Így kerültünk 1976-ban két tizenéves fiúval Budapestre. A csepeli Jedlik Ányos Gimnáziumban kaptam állást és tájékozódni kezdtem a szakmai területen. A KÓTA munkájába hamar bevontak, Csepelen kapcsolatban voltunk a Galántai Magyar Gimnáziummal. Székely Miklóssal az Ifjúsági Bizottságban sportcsarnokos énekkari találkozót szerveztünk; Csík Miklóssal Zánkán a díjnyertesek táborát vezettük. Az OPI-ban már ismertek, mert első nagyobb tanulmányom még ciprusi elutazásom előtt megjelent az *Ének-Zene tanítása* című szakfolyóiratban (az 1972/6 és 1973/1 számokban Benke Istvánné néven). Címe már kijelölte a távlatot is: *Zenei nevelésünk a fejlesztő oktatás szolgálatában*. Péter József felelős szerkesztő úr biztatott a folytatásra. Gyermekeim felnevelése után el is indultam céljaim felé.

1981-ben Kalmár Magda tanárnő javaslatára jelentkeztem és sikeresen felvételi után elvégeztem az ELTE különleges 3 éves esti *Pedagógiai előadó és kutató*

képzését. 1984-ben meghívást kaptam az OPI *Alternatív tantervi csoportjába* Báthori Zoltán megbízásával az esztétikai nevelési koncepció és a zenei tanterv elkészítésére, amely folyamatos, hosszú távú munkát jelentett. A terveket a közoktatás általános iskolai és gimnáziumi osztályaira, tehát 12 évre készítettük. Ekkor már az Arany János Gimnáziumban tanítottam éneket és pedagógiát csökkentett óraszámban, külsős OPI munkatársként. Forrai Katalinnal többször találkoztunk, tanácsot kérhettem tőle, visszajelzéseket a munkáról.

A komplex esztétikai szemlélettel készített tanterveket és tankönyveket a gyakorlatban is kipróbáltuk a Tiszakécskei kísérletben. Szakmailag érdekes és valóban új megoldásokkal dolgoztunk egy elkötelezett csapatban. Az esztétikai tantárgycsoportot vezettem és ezen kívül a zenei anyagot, tantervet, tankönyveket készítettem, a vizuális területet egy fiatal kolléga Kárpáti Andrea, a magyar nyelvét Kardos Margitka gondozta. Ennek a munkának a vége felé, 1988 decemberében jelent meg az első rövid híradás a munkáról, a *Pedagógiai technológia* című lapban *Az esztétikai nevelési koncepció és a zenei program* címmel. A szakmai véleményt Forrai Katalin lektori jelentésében összegezte a zenei programról. Ebben jól követhető átfogó tudása, a helyzet ismerete a teljes zenei nevelési területen. Már az első oldalakon megjelent a változtatás iránti elvárása, bírálva a régebben kialakult javítandó területeket.

LEKTORI VÉLEMÉNY

A komplex általános iskolai tantervi reform esztétikai tantárgycsoport- zenei nevelés fejezetéről

Idézek a véleményből:

„Az általános iskola korszerűbb és hatékonyabb munkája érdekében időszerű reformtervek kidolgozása. A jelen komplex közoktatásra vonatkozó reformtanterv *esztétikai fejezete* előremutató, mert átfogó gondolkodást, egységes művészeti szemléletet tükröz, rugalmas és nyitott. Korszerű formában keresi a kapcsolatot és az összehangoltságot a társadalom- és természet-tudomány tantárgycsoportjaival. Hangsúlyozza az egyes művészeti tárgyak önállóságát, a művészetek értelmi és érzelmi formáló erejét. Feltárja a lehetséges közös pontok kapcsolatait, figyelembe veszi az egymásra épülés elvét. Előtérbe helyezi a műalkotások szépségének befogadását és keresi az egyéni spontán, ösztönös önkifejezés különböző formáit.

A zenei nevelés fejezete Kodály Zoltán zenepedagógiai útmutatásait veszi alapul. Kodály az országot magyarabbá és műveltebbé akarta tenni. Annak érdekében,

hogyan ez mindenki számára elérhető legyen, az alpműveltséget adó általános iskola felé fordult. A módszert a generációkat felnevelő kiváló pedagógusok dogozták ki, akiknek szaktekintélye és a gyakorlat közben kialakult önismétlések következtében a dalanyag és a tanítási módszerek gyakran megmerevedtek. Ilyenek:

- a pentatónia túlhangsúlyozása, (az óvoda után még 4 évig)
- a népdal és műzenei anyag aránytalansága (70 -30 % – MTA Zenei Bizottsága)
- a zenei anyag oktatás-szemléletű válogatása az esztétikai szempontok és az életkor elhanyagolásával
- a zenei olvasás-írás aránytalansága, a kottaolvasás rovására
- a zenehallgatás állandó célirányos megfigyeltetése az élvezet és a szabad asszociációk helyett

Az évtizedek alatti változások miatt ezek átértékelésre és oldásra várnak, Kodály iránymutatásait megtartva. A reformtervek megvalósításának alapja és feltétele az újra fogékony, művelt és szakképzett pedagógus.

1. A reformtanterv *zenei fejezete* (1-4 osztály) pozitívumai, hogy nyitott, új utakat keres, figyelembe veszi a korszerű zenei igényeket és az esztétikai nevelés egységes szemléletére vonatkozó törekvéseket.
 - 1.1 Szándékainak középpontjában a gyermek esztétikai érdeklődése, fogékonyága áll, amit a zenei alkotókészség fejlesztése új szempontokkal bővít.
 - 1.2 Valóban épít az óvodai zenei nevelésre, elszakad a jelen alacsony szintű általános iskolai énektanterv kívánalmaitól. Figyelembe veszi az életkor változó lehetőségeit.
 - 1.3 A dalanyag újszerű megközelítése lehetőségeket ad a pedagógusnak. A dalok hangterjedelmén bátran tágit oktávig. A zenehallgatás anyaga is színesebb, jó műzenei szemelvényeket válogat a megszokotton kívül is.
 - 1.4 A zenei követelményeket pontosítja, bátran épít a gyermek fejleszthetőségére. Felkelti a gyermek alkotókedvét az éneklés és mozgás, az éneklés és ritmusjátékos hangszerek változatos felhasználásával.
 - 1.5 Megkeresi a társas muzsikálás több formáját és hangsúlyozza a közös munka fontosságát, a közös éneklés emberformáló erejét.
2. Abban látom minden reformtörekvés megvalósításának nehézségét, hogy azt a régóta ismerő és a régóta megszokó pedagógusokkal (vagy jelenleg

olyan zeneileg képzetlen tanítókkal) kell végrehajtani, akiknek szükségük van a részletes, pontosított segédanyagokra. (képzésére)

2.1 *A zenei képességek fejlesztése* a tantervben egymásra épül, fokozatosan emelkedik. A művészeti szemlélet változtatása érdekében kívánatos lenne a zenei nevelés sajátos lehetőségeinek kiemelése.

2.2 *A zenei írás-olvasás* tanulásánál az olvasás kell, hogy nagyobb hangsúlyt kapjon, természetesen az írás is fontos. A belső hallás és a vizuális jelképrendszer (kézjel, betűkotta, ötvonalas kottakép) között olyan automatizált kapcsolatot kell kialakítani, hogy a gyermek a kép alapján a hangot meg tudja szólaltatni. A kialakult gyakorlat „gyermekies”, „játékos” szemlélete miatt előfordul, hogy túl sokféle vizuális szemléltető/szimbólumrendszert használnak ugyanahhoz a hanghoz és túl sokáig (létra, törpe, öt ujj, virág-állat térben stb.) és későn a vonalrendszert. A jelen anyag messze elkerüli ezt a hibalehetőséget, de hogy ez világos legyen, a kísérleti iskoláknak ezt pontosabban le kell írni.

2.3 Érdekes és sok ötlettel kidolgozott a gyermekek *zenei improvizációs készségeinek* fejlesztéséről szóló rész. A ritmushangszerek, játékos mozgások, ritmusok, dallam és szöveg kitalálása új szint hozhat az iskolai énektanításba.

2.4 A tanterv zenei anyagát a *dalanyag* és a *zenehallgatás* területén vizsgáltam. A gyermekeknek szánt dalanyag 90%-ban magyar népdal és gyermekdal, elvértve szerepel benne műzene. Ezen az arányon változtatni szükséges. Kodály szellemében nyugodtan lehetne a klasszikus zeneirodalom egyszerű gyöngyszemeiből is válogatni, hogy az érdeklődésük idejekorán kibontakozzon a műzene iránt.

Külön kérdés a *pentatónia* zeneelméletileg tisztázatlan fogalma. A gyakorlatban túlságosan tágan értelmezik annak érdekében, hogy a kisgyermek fél hang nélküli dalokat tisztán énekeljen. Kodály maga írja a *Magyar Népzene Tára I. Gyermejjátékok* kötetében, hogy alapjaiban mi is az európai gyermekdal-kultúra dúr hexachord körében élünk. A *sm slm smrd* dalok csak a hanglejtést utánzó dallamfordulatok, nem képviselnek hangnemet. A *lsmrd* hangkészlet többnyire dúr jelleget rejt. Kodály már 1951-ben szorgalmazta a moll jellegű dallamok alkalmazását is.

A zenehallgatással kapcsolatban: A tanterv zenehallgatási anyaga színesebb és változatosabb az általános iskola anyagánál. Ajánlanám a további műfaji, stílári és hangszínbeli bővítést. A válogatás ne szorítkozzék a más művészeti ágakkal

való kapcsolódás miatt csak témabeli azonosságokra, hanem biztosítson hangulatokat, érzelmeket kifejező műveket is, anélkül, hogy azt megfigyelni, elemezni, érzéseiket szóban megfogalmazni kellene. Az aktív éneklés, játék, mozgás és tanulás mellett a zene hallgatása felfrissülést jelenthet, tudat alatt a zenei ízlés fejlődését is alakítja.

2.5 A közölt *esztétikai nevelési taxonómia* (célrendszer) helyesen határozza meg a koncepciót és a zene helyét az esztétikai nevelésben. Érdekes a zenei nevelés taxonómiájának vázlata, melyben az egyes életszakaszok optimálisan kialakítható készségeinek fejlődését mutatja be. Nehéz ezeket a területeket, feladatokat szétválasztani, illetve egymásra építeni az elmélet szemszögéből, mert ezek a gyermekben / osztályokban egyidejűleg fejlődnek és a kor előrehaladtával nagyon különböző módon alakulnak. A tantárgy követelményrendszerénél nagyobb súlyt kaphatna a zenei nevelésnél fontos „affektív szféra”, /attitűdök, azután a készségfejlesztés/ tevékenységek, és csak ezek után a „kognitív szféra”, a zenei fogalmak tudatosításának mozzanatai.

Összegzés: Az esztétikai komplex reformterv zenei anyaga rendkívüli gonddal és körültekintéssel készült úttörő munka. Korszerű szemléletet tükröz, felhasználja a régi szakirodalmat, bátran lép előre, magasabb és újszerű kívánalmakkal és gondos előkészítéssel részletezi a követelményeket, a zenei anyagot. A kísérlet tapasztalatai bizonyítják majd, hogy a zenei nevelési terv segítette-e a művészeti területek közelebb kerülését, egységes szemlélet alakulását. A közös éneklés, a zenei alkotás, a zenehallgatás örömet jelentett-e a gyerekeknek és a tanárnak egyaránt.”

Budapest, 1987. március 21.

Forrai Katalin,
1053 Budapest, Eötvös u. 10.

Ennek a bírálatnak/ elemzésnek tanulságai sokat jelentettek az ez után következő fordultatos és egyre komolyabb szakmai feladataimban, amiért ma is hálás vagyok Forrai Katalinnak. Ő mindvégig követte a fejleményeket az események résztvevőjeként is és megértette azt, ami később történt.

1987 májusában doktori munkám eredményeként a pedagógia-didaktika-neveléslélektan és esztétikai tárgyakban tett vizsgám után megkaptam a doktori címet. A doktori dolgozat címe: „*Rendszerszemléletű zeneoktatás és fejlesztésének lehetőségei*” és a kodályi filozófiai gondolatok pedagógiai

értelmezését kapcsolta a megvalósult tényekkel. Zenei opponensem Petrovics Emil volt, aki méltatta munkámat. A dolgozat része volt a fenti tanterv is, de soha nem jelenhetett meg. Ma is elzárva pihen az ELTE – könyvtár széfjében.

1987 márciusában kaptam még egy jelentős szakmai feladatot dr. Nagy József professzortól: *A zenei köznevelést megújító kísérletek/kutatások tervezetének szakmai megszervezésére és koordinálására*. Ebben a munkában közreműködő társaim voltak: Forrai Katalin, Ittész Mihály, Balás Endre, Ördög László, dr. Nemcsik Pál, Rizsneré dr. Kékesi Mária, a pedagógiai intézetek és a szaktanácsadók, a Jászberényi Tanítóképző és a Sárospataki Tanítóképző Főiskola. A cél Forrai Katalin meghatározása szerint: *„A zenei műveltség a mindenki számára elérhető közművelődés része legyen”* Javaslatában megjelent a zenei képességek fejlesztésének fontossága, tananyagának kialakítása, a fejlesztés módszereinek, taneszközeinek megújítása, eredményeinek vizsgálata, kutatási feladatként pedig *„A különböző tanári képzettségi szint (zenei-pedagógiai) és a gyermekek fejlődésének alakulása közötti összefüggések elemzése”*. 1987 októberében elkészült a tervezet, 18 oldalon, amit Mihály Ottó alprogram-vezető irányításával 1987. november 18-án már meg is vitattunk.

Az OPI-s zenei tanterv elkészülte után egyre erősebben érdekelt az, mi történik a gyermekekkel az iskolát megelőzően? Mit jelent a zene a korai fejlődésben? Amikor Zsolnai József meghívott a hátrányos helyzetű gyerekek kommunikációs-nyelvi fejlesztésének zenével történő segítésére, az Oktatáskutató Intézetben alkalmam volt tájékozódni a szakmai megoldásokról és fejlesztési lehetőségekről. Javaslatomat leadva hamarosan egy külföldi ösztöndíj megítéléséről kaptam értesítést. 1988 márciusában Hollandiába és Svédországba utazhattam a tanárképzés tanulmányozására. Különösen aktuális volt ez azért, mert Utrechtben akkoriban már működött a volt Kodály növendék Véber Gyula professzor által kialakított sajátos zenei tanárképzés a gyakorlatban is. A Zenetudományi Intézet igazgatójának személyes kérésére kiküldetésem fő célja ennek a modern zenetanári képzésnek „hazahozatala” volt. Alkalmam volt megbeszélni Véber professzorral az elkészült „zenei köznevelés megújítás kutatási tervezetét” is, amit el is kért tőlem.

Miután az utazásom beszámolóját leadtam, vártam a fejleményeket, amik hamarosan jöttek is. Ősszel már minden korábbi feladatom alól kezdtek felmenteni. A minisztériumban nem fogadták el a korábban megvitatott és jónak tartott zenei köznevelési kutatási tervezetet. Nem kaptam meg az ELTE docensi

állását a tanárképzés Pedagógiai Tanszékén, ahol már egy éve fél állásban tanítottam. 1989 tavaszán az OPI-ban Mátrai Zsuzsa projektvezető kérésére Báthori Zoltán megköszönte részvételem, megtartva addigi leadott munkáimat, vagyis „kihúzták lábam alól a talajt”. A sors különös játéka, hogy addigra már kialakult barátságunk a svéd egyház egyik zenei vezetőjével, zeneszerzővel és zenei szerkesztővel, aki látva helyzetemet azt mondta, hogy náluk nagy szükség van jó zenetanárra, menjek ki, ő segíteni fog. Így, befejezve tanári munkámat az Arany János Gimnáziumban, 1989 nyarán elhagytam Magyarországot és új életet kezdtem Svédországban. Egy év múlva megtörtént a rendszerváltás és minden korábbi terv megváltozott.

Bekapcsolódás a nemzetközi tudományos áramlatba

Az első években Uppsalában a svéd nyelv tanulására összpontosítottam. A tudományos életben az angol segített, de a tanításban szükség volt a svédre. Közben figyeltem az iskolák működését, a zenei nevelés helyzetét. Később zongoratanárként dolgoztam, így gyakoroltam a svéd nyelvet. A kiváló uppsalai egyetemi könyvtár lehetőséget adott szakkönyvek elérésére. 1992–93-ban már a saját tervezésű óvodás tananyaggal zenei adjunktusként helyettesítettem a Gavlei Tanítóképző Főiskolán. A hallgatóimat nagyon érdekelte a zenei nevelésben ajánlott korai fejlesztő programom és a második félévben minden hallgató, a tanító szakosok is, azt szerették volna tanulni, így rengeteg túlórám lett. A helyettesítő év után elkezdtem a továbbképzéseket kialakított „*Synliga ljud*” zenei anyaggal, országszerte egyre több képzést és előadást kellett tartanom. Svédországban addig nem volt ilyen zenei foglalkozás a kicsiknek. Ezzel elindult egy később mozgalommá alakult új korai zenei nevelési szemlélet, melynek alapjait a svéd egyház építette ki.

1994-ban egy stockholmi külváros bevándorlókkal teli iskolában egy nyelvi fejlesztő projekt vezetésével bíztak meg, ahol dél-amerikai és afrikai gyerekek is voltak a kínaiak mellett, velük kellett a svéd nyelvet felfedeztetni. Spanyol és finn 6-8 évesek és vegyes nyelvűek a svéd gyerekekkel együtt énekelték a zenei foglalkozáson svédül a különböző népek dalait, és zenével, hangszerekkel játszottunk. A muzsikáló, éneklő kis csoport sokféle vidám gyerekdalából összeállított programmal léptünk fel a *Tankönyvírók országos találkozásán*, ahol a jelenlévő oktatási minisztert is elbűvölték. Megköszönve a szereplésüket, hangsúlyozta a zene fontos szerepét az oktatás és a társadalmi fejlődés tényezőjeként.

A század végén a zenei nevelés fejlesztő hatásainak vizsgálatai erősödtek Amerikában is, amikor egy fiatal csellóművészből lett kutató, Frances Rauscher ismertette a „Mozart-hatást”. A gyermekek fejlődését vizsgálva a már ott is bevezetett Kodály módszert használó csoportokat hasonlította össze a többi óvodással. A mérések erős pozitív eltéréseket mutattak a téri tájékozódás és gondolkodás fejlődésben, de a kommunikációra nem volt hatással a csoportos éneklés, ritmustapsolás. Azt is megállapította, hogy a fejlődés 4-6 éves korban a legnagyobb, 7 éves kor után csökken. Szerinte az agyban történő változashoz legalább 2 éves fejlesztésre van szükség. Rauscher többször is járt Svédországban és találkozásunk alkalmával átadta a 2003-as kutatási programját. Hangsúlyozta a zenei fejlesztés kutatásában a pedagógiai-didaktikai körülmények pontosítását, vagyis tudnunk kell, mit akarunk fejleszteni és mivel, és az mikor hatékony a gyermek életkorában. Svéd kutatásomat ezekre a tapasztalatokra építettem és támogatást kaptunk a megvalósításhoz.

A gyermekek *általános kommunikációjának fejlődését* kutató angol csoport Barbara Wood vezetésével nagyon sok fontos körülményt tisztázott a nyelvi-akusztikus/zenei fejlődés feltételeiről és összefüggéseiről. A pedagógia határtudományai kezdtek egyre komolyabban venni a zenével történő fejlesztés lehetőségeit. A neurobiológia is ez után kezdett foglalkozni a nyelvi-zenei fejlődés párhuzamaival és az életkori összefüggésekkel. Az agykutatásban is fontos változások indultak Howard Gardner, a zongoraművészből lett kutató és felesége, Elen Winner pszichológus munkája nyomán. Az általuk kimutatott *sokféle intelligencia elmélete* bebizonyította az egyéni tanulási képességek különbözőségének okát, a világ megértésének eltérő aspektusait. Mindezeket a kutatási tényeket nemcsak könyvekből, hanem személyes találkozások, előadások alapján megismerni nem lett volna alkalmam Magyarországon a 90-es években. Úgy éreztem, hogy nem volt véletlen, hogy ezeket az új kapcsolatokat használhattam a korábban kezdett terveimhez.

A kialakult tudományos eredmények zenei nevelésben lehetséges alkalmazását egy könyvben rendszereztem, amely a doktori dolgozatomon, a kodályi elvek értelmezésén alapult. „*A zene ajándéka*” című munkámat előbb svédül jelentette meg egy uppsalai kiadó (1996), de hamarosan Dániában is kiadták és a Koppenhágai Királyi Zenei Konzervatórium képzésein ma is tankönyvként használják. Miután megkaptam a pedagógia tanári kinevezésemet a Maelardalen Egyetemen, lehetőségem volt kutatás szervezésére is. Akkor vált világossá, hogy Kodály elveinek egyre több igazságát fedezte fel utólag a tudomány. A zene

sajátos fejlesztő hatásait vizsgáló kutatások egyre színvonalasabbá váltak, bizonyítékok sora mutatta pedagógiai szükségességét, különösen a korai években.

Az ismeretek gyűltek és igyekeztem őket gyakorlatban is hasznosítható tanítási formává alakítani. Forrai Katalin programjára alapozva, a korábban kapott javaslatait is felhasználva megszületett a *Látható hangok* program javított változata, amit a kutatásban már magyarul is használhattam. 2003-ban indítottam a VISTA európai projektet és 2004-ben magyar óvodákat, iskolákat is bekapcsoltunk a munkába. Porkolábné dr. Balogh Katalin ekkoriban kezdte el a fejlesztő pedagógiai képzését és megismerve a már kipróbált programot, azonnal kiadatta annak kiegészítő zenei programjaként európai pályázati támogatással. A *Látható hangok* magyar megjelenése 2006 március-áprilisában azonnal tetszést váltott ki a hallgatókból az ELTE képzésén, ahol először használtuk. Mindenki remélte a folytatást, de az élet másként döntött.

Dr. Balogh Katalin professzor asszony váratlan halála 2006 nyarán, két évvel Forrai Katalin után, sokakat megrendített, nagy veszteség volt. A továbbiakban a szakmában senkinek nem volt fontos a gyermekeket fejlesztő pedagógusok képzése és a *Látható hangok fejlesztő zenei program* helyzete. Engem a munkám még a svéd egyetemen végzett kutatásomhoz kötött. 2006-ban a VISTA projektzáró konferencián, Eskilstunában a Maelardalen Egyetemen Csépe Valéria és még két magyar kolléga is részt vett, a 130 oldalas jelentés olvasható a honlapunkon. Az ELTE által kiadott *Látható hangok program* anyaga itthon évekre eltűnt, alig találták meg 2009-ben, amikor nyugdíjasként hazatértem. Dr. Nagy Anna dékán asszony kérésére akkreditáltattam a 3-8 évesek kommunikációját esztétikai tevékenységekkel fejlesztő *Látható hangok programot* és elkezdtem a pedagógusok képzését. 2009 óta több mint 800 résztvevő kapott akkreditált képzést pályázati támogatással és a Genius képzések révén, így országosan ismertté vált.

Forrai Katalin esztétikai nevelési elvei és a Fejlesztő zenepedagógia

Amikor az 1974 óta használatban lévő *Ének az óvodában* tankönyv általa kiegészített új változatát végignéztem, (1991-es kiadás) meglepődve láttam, hogy a mi programunk, a *fejlesztő zenepedagógia* mennyire közel áll az Ő akkori szemléletéhez. Minden lényeges területen azonos, hiszen évekig ugyanabban a szakmai műhelyben dolgoztunk. Könyvében hangsúlyozza az esztétikai nevelés teljességének szükségességét az óvodától kezdve, nemcsak

befogadóként, hanem aktív, élményszerű cselekvések, tevékenységek formájában, mint a személyiség sokoldalú fejlődésének alapfeltételét. Ilyen fejlesztő szemlélettel írt a zenei nevelésről a teljes közoktatási rendszerben. Miközben sok külső tényező befolyásolta a munkát, a legfontosabb fókuszok maradtak. A zenei képességek fejlesztése kapcsán *láthatatlan és látható* hangokat említett, azaz a program címét is ő sugallta. Azt gondolom, hogy ha ma itt lenne, elfogadná az élet által kialakított újszerű megoldásokat. Nagyon sajnálom, hogy nem érte meg a *Látható hangok* megjelenését.

Az esztétikai-zenei nevelés teljességére vonatkozó gondolatai:

- 1/Tapasztalati úton, az érzékszervek fejlesztésével lehet fokozni a megismerés minőségét és az esztétikai kifejezésformákat a gyakorlat szintjén.
- 2/ A játékos fejlesztés a természetes fejlődés támasza, mindig figyel a gyermek érdeklődésére, ahhoz illeszkedik a módszerben, semmi sem öncélú.
- 3/ A zenei fejlesztést fontosnak tartja, mert az erősíti a teljes személyiség sokoldalú nyelvi-zenei kommunikációját, értelmi befogadó képességét és kapcsolatainak biztonságát.
- 4/ *A zenei képességek fejlesztése* fejezetben részletesen elemzi az egyes területeket. A 17. oldalon idézi Kodály Zoltán *Zene az Óvodában* című kiadványát (1958), mi is ennek javaslatai alapján vezettük be a modern zenei jelzésekre utaló grafikus jeleket – „firkálás” révén – a hang-jel kapcsolat alakításának programját, a „Látható hangok”-at és a Munkalapokat a firkálás/jelképzés gyakorlására.

„Mire az énekhang kifejlődik, már játszva ritmusvirtuózzá lehetne fejleszteni minden gyermeket, poliritmikus játékokkal, ütőhangszerekkel- Az angol gyermek már ritmusírást is tanul, még a betű előtt. Minden gyerek szeret firkálni, rajzolni. Egy kis irányítással nagy hasznára firkálhatna üres időtöltés helyett”. (Kodály: Zene az óvodában, 1958)

A zenei hallás fejlesztése

Ezt a területet azért hangsúlyozzuk a programunkban, mert a legutóbbi neurobiológiai és agyi kutatások a 3 éves korra kifejlett hangfelfogó szerv és agyi központjának mindennapos gyakorlását fontosnak tartják a hallás minőségének megtartásához. A hallás finomítása is csak ilyen módon biztosított, mégsem gondozzák eléggé. Régen csak az ének és zenei hangok területén tudták

használni, ma viszont a technikai lehetőségekkel életszerű hangokat lehet felidézni és szabályozottan hallgatni a „hangképeket”, ahogyan ezeket az élet sok területéről felidézett kifejező hanganyagokat elneveztük. Forrai Katalin *láthatatlan hangoknak* nevezte ezeket a fizikai alapú jelenségeket. Miután a gyakorlatban kidolgoztuk, bemutatjuk, hogyan lehet *látható jellé tenni őket* sokféle módon. A *Kalandozások a hangok birodalmában* című módszertani könyv leckéit és a feladatok végrehajtásához készült munkalapok (MF) számát a Forrai Katalin által az *Ének az óvodában* című könyvében meghatározott sorrendben közöljük. (58-92 old)

- magas és mély különbsége: MF 1-4, 14-16
- halk és hangos közötti különbség- és fokozatai: MF 10, 11, 12, 13
- hangszínek felismerése: MF 1-8, 11, 15, 32
- ritmusérzék fejlesztése: MF 6, 7, 8, 9, 11, 17,18, 20, 21, 22
- egyenletes lüktetés és a ritmus összekapcsolása: MF 23, 24, 25, 28
- tempóérzékelés: MF 9, 26, 27 ,30, 33, 35
- komplex élményegyüttes: MF 26, 27. 30, 35
- a ritmusmotívum: MF 26,27, 30, 35
- zenehallgatás-globális élmény: MF 10-14, 28, 29, 32, 33, 34, 36

A dalanyag és az éneklés javítása.

Itt felidézni a közölt lektori véleményből a más népek gyermekdalai iránti érdeklődését, ki is adott három könyvet: a *Szomszédos népek dalai*, a *Nyugat-európai* és az *Észak-európai gyermekdalok (Európai gyermekdalok 1-2 1985)*, ezeket a korhoz, alkalomhoz illesztve ajánlja a pedagógusoknak. Ma már az európai kapcsolatok és a nemzetközi kutatások változásai miatt nem lehet távol tartani/megtiltani más népek gyermek/játékdalainak megismerését.

A tervezett fejlesztő ének-zenei tankönyvekben az összefüggő fejlesztési cél lehetőséget adott a dalanyag szakmai rendszerezésére és kor szerinti kiválasztására. A zenei fejlesztés céljával válogatott dalok a gyermek éneklési, hallási fejlődését segítik elő, az Ádám Jenő által ajánlott nehézségi sorrendben, fokozatosan építik a hangterjedelmet, a hangtávolságok nehézségi fokát. Kodály Zoltán fontosnak tartotta már a korai években is a ritmikai fejlesztést. A

legutóbbi kutatások igazolják, hogy a ritmus hatással van az agyi működés fejlesztésére. Ezért a dalok ritmikai sokszínűségében és a hallásgyakorlatokban tágítottuk az eddigi határokat, ezt segítette a szövegek életkorhoz alkalmazkodó tartalma is.

Forrai Katalin három nagy csoportra osztotta a gyermekeknek szánt dalanyagot és ezt a felosztást követtük mi is az 1-2 osztály dalaiban:

1/ gyermekdalok, melyek a gyermekek spontán alkotásai, életük részeként, althoz kapcsolódva jöttek létre. Jelölésük: gyd

- E dalcsoport bemutatásához Kodály Zoltán és Lajtha László szavait használjuk: „A regösének a gyermekdallal együtt egy sokkal nagyobb emberi közösség sajátja.

Az ütempárok, vagy általában rövid motívumok vég nélküli ismétlése, mint jellemző forma ott van minden primitívebb nép zenéjében, sőt fejlettebb népek megmaradt ősi hagyományaiban is. A gyermek, mint egész fejlődésében, dalában is újra átéli az ember őskorát. Ezért kezdi zenei életét a primitív ismétlődő formával.” (Kodály: *A magyar népzene*)

Lajtha László: „A népzene e formája is intő, oktató példa arra, hogy melyik az a muzsika, amely ellenállhatatlan erővel szökik ki a lélekből, mint földből a gejzír, és a különböző népek kapcsolatai tanítanak meg arra, hogy mi, Európa népei sokkal mélyebben vagyunk egymás testvérei, mint ahogy azt tudnánk és hirdetnénk”. (Előadás, Oslo, 1962)

Roar Björkvold norvég professzor legújabb kutatásaiban végigkísérte a gyermekdal születésének útját és jellemzőit több földrészen. Az eredmény azt mutatja, hogy a gyerekek mindenütt nagyjából ugyanazokat a motívumokat és hangterjedelmet használják, hasonló témákról énekelve. Az európai országokban lehetnek nagyon kis eltérések, de a sok hasonlóság alapján mondhatjuk, hogy nincs ilyen vagy olyan gyermekdal, csak „gyermekdal” van. Motívumai: ssmm s m, slsm d; mmrr d r; slsfmr d; sss1sm sfmr d d...

Forrai Katalin azt írta könyvében, hogy „a gyermekdálnak nincs sorszerkezete és hangsora sem, csak kétütemes motívumsorozat, variációkkal és váltakozó szöveggel. Ezzel szemben a népdálnak a felnőtt életéhez tartozó témái, szerkezete, hangsora, stílusjegyei vannak, kevés alkalmas a 10 év alatti gyerekeknek”.

2/népi játékdalok, melyek a hagyomány szerinti formában, szabályokkal használatosak a csoportos játékokban. Jelölésük: njd

3/dalok, melyet a felnőttek, zeneszerzők, költők írtak gyerekeknek. Jelölése: d
Itt a szerző és a szövegíró általában nem azonos, a dal tartalma kapcsolódik a gyerekek életéhez, de nem természetesen, mivel felnőttek szerzeménye, tehát műalkotás.

A *Vidám zenészek* dalgyűjteményben megjelent dalanyagot az óvodában tetszés szerint, alkalmakhoz illően használhatják az óvónők, változatosságot adva az eddigi dalanyaghoz, azt gazdagítva. A fejlesztő zenepedagógia követte a társadalmi fejlődés zenei életben érezhető változásait, a különböző népzenei-, néptánc- és etno-zenei áramlatokat a gyermekek dalanyagában is.

Hogyan tovább?

Évek óta sokan támogatják a fejlesztő zenepedagógiai szemléletet, mert látták a módszer eredményeit az írás-olvasás alapkészségeinek kialakításában és a hangjel kapcsolat kiépítésében, részt vettek a kutatásban is. A teljesen újszerű, sajátos fejlesztéssel kombinált zenepedagógiai képzést *bizonyos vidékek társadalmi helyzete, a szociálisan elmaradottabb csoportok gyermekeinek felzárkóztatása is indokolja*. A borsodi óvodákban, iskolákban végzett kutatásról az Eszterházy Károly Egyetem filmje: *Látható hangok- A hangtól a jelképzésig* (Youtube.com LHP 03) és a Szegedi Egyetem kutatóival készült záró jelentés tanúskodik: [A zenei hallás korai fejlesztésének szerepe a beszédészlelés fejlődésében: Egy zenei fejlesztőprogram tanulságai](#) (Gyermeknevelés 2018, 2 sz).

A *Látható hangok* óvodás fejlesztő programra alapozva 2016-ban az Oktatási Hivatal az EFOP-3.2.2. –VEKOP -15-2016 programjában elindította a *Fejlesztő Zenepedagógiai tankönyv- és taneszköz sorozatot a 3 éves kortól induló Látható hangok fejlesztő program folytatásaként 12 éves korig a folyamatos segítséghez*, amely 2021 májusában elkészült. Ez változást jelenthet a hallás óvodáskori és későbbi rendszeres gondozásában is.

A fejlesztő zenepedagógia szakterületének szükségességét és a képzés kialakítását egy doktori dolgozat tényfeltárása indította el. 2020-ban Nagyné dr. Árgány Brigitta kutatását olvasva döbbsentem rá, hogy nagy a baj a pedagógusképzésünk zenei területén. A *Parlando* 3. számában megjelent írásomban feltártam néhány okot a kialakult helyzetre. Közben megjelent az új

tanterv is és az 1-5 osztályokban a heti kétórás találkozásokkal lehetségesnek tűnt a változás elindítása. Az 2020 Parlando 5. számában már erről írtam és munkatársaimmal elkezdtuk a változtatást saját lehetőségeinkkel. Az időközben elkészült új tankönyvek is segítettek a gyermekek zenei fejlesztését megvalósító pedagógusképzési formát, a *Fejlesztő zenepedagógus szakirányú képzést* akkreditáltatni. A folyamatot a Parlando cikkeiben is bemutattuk.

Az elmúlt évben elindult a pedagógusképzésben szükségesnek tűnő *korai zenei nevelési terület szakirányú képzésének innovatív programja*. A teljesen új oktatási szakterület Comenius ma is érvényes pedagógiai alapelveit a kodályi zenei nevelés modern alkalmazásában egyesíti. Jerry L. Jaccard, az IKT – Nemzetközi Kodály Társaság elnöke – Parlandóban megjelent írása szerint: „*A Kodály koncepció a fejlesztő- nevelő oktatás egyik legtisztább formája a világon, mert következetesen, tanóráról tanórára építi fel a tanulók zenei tudását és készségeit az életkori sajátosságoknak megfelelően, vagyis egy alkotó-teremtő intuitív folyamat, egy „létforma*. Ez a pedagógiai alapállás, szemlélet és az intuitív jellegű, a műzenéhez természetesen vezető autentikus népdalanyag az a két hajtóerő, amely miatt olyan jól működik ez a koncepció. Az igazi kincs a magyar zeneoktatásban és a Kodály-koncepció gyakorlati megvalósításában a közel évszázados, átgondolt, rugalmas tanítás.

A Kodály Zoltán –Ádám Jenő által létrehozott magyar zeneoktatási módszer valóban egyedülálló: 400 éves sziklaszilárd talapzaton áll, amelytől egyenes vonal húzható Comeniustól Pestalozzin és Piaget-n át az aktív tanulási modellekkel jellemezhető, modern kognitív pszichológiáig”.

Lehetőségek a célok elérésében: Hazánkban a kötelező óvodai részvétel a korai zenei fejlesztéssel alkalmat adhat a tanulási esélyek változtatására. Nagyon lényeges a gyermekek töretlen fejlesztése, ezért a 3 éves kortól legalább 7-8 éves korig egy fejlesztő zenepedagógus vezetné őket. A korai zenei nevelés új szemléletű tananyagának alkalmazásához szükséges a pedagógusok - elsősorban óvónők, tanítók – szakmai felkészítése. Csupán a *szemléletet és a taneszközök alkalmazását kellene elsajátítani egy több változatban kialakított fejlesztő zenepedagógiai képzésen a gyakorlatban dolgozó óvó-és tanítónőknek*. (30, 60, 120 kredit)

A 2 éves képzést elvégzett *fejlesztő zenepedagógusok* szakdolgozatai igazolják a fiatal tanárok tudását és szakmai elkötelezettségét ebben a munkában.

Az Egri Eszterházy Károly Egyetem támogatásával a Jászberényi Campuson megtartott konferenciánk Virágné dr. Juhász-Nyitó Klára szervezésében 2025. november 7-én munkánk eredményeinek bemutatása nagy siker volt, Absztraktfüzete igazolja a *Fejlesztő zenepedagógia* (FEZEP) létjogosultságát.

Méltó lenne a Forrai Katalin jubileumi évhez, ha felidézett gondolatai szellemében megvalósíthatnánk az általa 1987-ben kitűzött célt:

„Legyen a zenei műveltség a mindenki számára elérhető közművelődés része” a gyermekek és az ország jövője érdekében. Lektori véleményben hangsúlyozta: „A reformtervek megvalósításának alapja és feltétele az újra fogékony, művelt és szakképzett pedagógus”.

A legnagyobb feladat az ő képzésük, felkészítésük a jövő feladataira.

AZ EMLÍTETT IRODALOM:

Gardner, H. (1993) *Multiple Intelligencies. The Theory in Practice*. New York, Basic Books

Rauscher, F.H. (2003) *Can Music Instruction Affect Children's Cognitive Development*. ERIC Digest (ED4850504)

Wood, S.B. (1976) *Children and Communication. Verbal and Nonverbal Language Development*. Englewood Cliffs, NJ. Prentice Hall, Inc.

Jaccard, L. J: *Az új aranykor felé*) [A MAGYAR KODÁLY TÁRSASÁG HÍREI](#) (2021/2.szám, 16-27. oldal)

[Dr. Antal-Lundström Ilona: Kodály Zoltán zenei nevelési rendszerének krízise. Egy doktori dolgozat reflexiói-VITAIRAT / Dr. Antal Lundström Ilona tankönyvsorozata – A zene titkos nyelve \(Ének-zene 5.\) / A hangok játéka \(Ének-zene 1-2.\) \(pdf\)](#)
(Parlando, 2020/3.)

[Dr. Antal-Lundström Ilona: Szemléletváltás és új taneszközök a korai zenei fejlesztésben. Megújuló ének-zeneórák \(2.\) \(pdf\)](#)
(Parlando 2021/1.)

[Dr. Antal-Lundström Ilona: A Fejlesztő Zenepedagógiai Program \(FEZEP\) bemutatása \(pdf\)](#)
(Parlando 2022/1.)